

Újabb adatok Lenkey János hazatéréséről

Egerben, a Széchenyi utca (Kovács János utca) 30. szám alatti sarokház falán emléktábla hirdeti: „Ebben a házban született 1807. szept. 7-én, Lenkey János, az 1848/49. évi szabadságharc legendás hírű vértanú tábornoaka. Meghalt Aradon 1850. febr. 8-án.” Sírja az egri Kisasszony-temető főbejáratánál van.

Ezreket felrázó sorsdöntő tettel írtab be nevét huszáraival a magyar történelembe. Méltán állított nekik örök emléket Petőfi a *Lenkey százada* c. költeményébe. A forradalmi tett érdeme elsősorban a huszároké. Ez csendül ki Petőfi verssoraiából is, de elválaszthatatlan parancsnokuktól, Lenkey kapitánytól. A márciusi forradalom további alakulására jelentős hatású történet közismert. A Hajdu-Bihar megyei, debreceni és nagyváradi fiatalokból álló „Württembergi Királyi 6-ik sz. Ezredes osztály 2-ik százada” a havason keresztül, lovaikról leszállva, gyalogösvényeken jött át a Kárpátok gerincén Galíciából, majd „folytonos lovaglás után”

május 31-én érkeztek Máramarosszigetre. E naptól kezdve a város és a megye nem választható el a század történetétől, nemcsak azért mert lelkesedéssel fogadta a huszárokat, hanem azért a kiállásért, mellyel a bátor katonákat oltalmazó szárnyai alá vette.

Petőfi Nemzeti dal-a és visszahívó sorok voltak abban a levélben, amelyet *Hajdu Mihály* közhusár kapott kézhez május 26-án szülőföldjéről, Hajduböszörményből. Petőfi szózata megfogant, a század elsőként jött haza a külföldön állomásozó császári seregekből. *Harsányi Bálint* őrmester indította haza a századot. Elsősorban övé a történelmi érdem. Alig egy év múlva, mint huszárőrhadnagy esett el az isaszegi győztes csatában. Sírja fölé 1974. szeptember 24-én obeliszket emeltek az isaszegiek. Levelek, jelentések, okiratok tanúsítják a századhazatérésének nagy vihart támasztó történetét.

Körösmező, május 30. 1848. keltezésű levelét *Pogány Károly* első alispánhoz intézte Lenkey János százados. (Az aláírás egyben magyarázatot ad arra, hogy a Petőfi kötetekben miért „i”-vel vagy miért „y”-nal végződik a vers címében a megjelölés.) Igen figyelemre méltó a levél bekezdése:

„Hazából közvitézseim tudtom és hirem nélkül került *röpirat* folytán, folyó hó 28-ikán a parancsom alatt álló közvitézek összeesküdtek, hogy hazájokba visszamennek és a tiszteket is magokkal viszik. Ezen terv szerint ugyanaz nap délután az őrmester és káplárok már ór nélkül sehová sem mozdulhattak.”

Ez a pár sor igazolja, hogy hazulról valóban érkezett röpirat (a visszahívó levél és a Talpra magyar, mely tényt később megerősíti *Várady Gábor* őrnagy, a máramarosi nemzetőrség szervezője), és hitelessé válik a kezdeményező őrmester, Harsányi Bálint szerepe. A levél további soraiából megtudjuk, hogy május 29-én érkezett a század *Körösmezőre* „s így 17 mérföldet 21 óra alatt jártak”. Lenkey pontosan leírja, hogyan hozták magukkal tiszteiket a huszárok, milyen körülmények között csatlakozott hozzájuk maga is. Amikor pedig „így 6 óra után Máramaros megyének *Körösmező* nevű helységébe érkezünk, hol ismét megkéretett századom legénysége, hogy a parancsnokságot átvegyem és vigyem hazájokba”.

Jelentésében Lenkey (a vádaskodások megcáfolására) részletes kimutatást közöl és elszámolást ad: „Jelentem, hogy századom jelen állása: 1 százados kapitány, 1 főhadnagy, 1 őrmester, 9 káplár, 117 közlegény, 2 tiszti szolga: 131 ember és 137 ló.” Majd azzal folytatja: „hogy századom május utolsóig kifizettetett és hogy *Körösmezőn* és *Rahón* a szükséges kenyeret, szénát, zabot nyugtatványoztam és nyugtatványo-

zandom." Végül azzal zárja a beszámolót: "... minden postával a kért eibocsátásomat várva, a nemzeti őrsereghez átmenni kívántam; tehát nemcsak a század pénztára és raktárai, de az én holmim is Mariámpolban elmaradt."

Fel kell tételeznünk, hogy a császári seregből kilépni készülő Lenkey tudta, legálább is gyaníthatta a huszárok szándékát (ezért rendeltette el az altisztek őrzését). Megérkezésük után (június 2-án) bátor fellépésével tett bizonyosságot a polgári forradalom ügye mellett. Erről ismét Várady Gábor emlékezett meg (aki a huszárok érdekében a többi megyéhez küldött körlevelet szerkesztette): „Most is előttem áll daliás, magas alakja, rokoszenves arca, midőn a megyebizottsági ülésben egy lándzsává alakított kaszáva; megjelent, indítványozván, hogy elegendő puskák hiányában, a lengyel szabadságharc példájára, ilyen fegyverrel lássuk el nemzetőreinket."

A lengyelekre hivatkozás nem véletlen, hiszen Galíciában éppen a lengyelek iránt tanúsított rokonszeny miatt helyezték át a századot. Ez a szimpátia, pedig kamatozott Máramaroszigeten is, ahol Hartmann és Don Miguel császári ezredekben több lengyel nemzetiségű tiszt feljesített szolgálatot. Ez részben magyarázat arra, hogy miért nem mert erőszakkal fellépni a helyőrség parancsnoka a századdal szemben. Egyébként is, amint megjött Lenkey levele, az alispán azonnal értesítette a Hartmann ezred parancsnokát, hogy „miután e vitézek gondját a megye veszi magának, irányokban nctáni ellenséges lépéstől tartózkodjék."

Kiegészíti ezeket az adatokat a debreceni 10. honvédszászlóalj egykori parancsnokának, a máramaroszigeti Kovássy Albert honvédszászadosnak 1868-ban nyilvánosságra hozott „azonkari jegyzete", miszerint: „az itt fekvő lengyel katonatisztségeknek pedig megmondattott, hogy ezen magyar legények iránt a megye fog rendelkezni, s nem ők." Ugyanezen sorokból a Lenkey század megjelenésének még egy döntő következménye állapítható meg: „A nemzetőrség felállított." A megye fiataljai nagy lelkesedéssel, önként jelentkeztek a honvédségbe, a dicsőséges vörössipkás kassai 9., a „republikánus" debreceni 10. és a borsodi 22. honvédszászlóaljba.

1848. június 2-án „Máramaros megye Közönsége" József nádorhoz intézett levelében a huszárok érdekében arra kéri a Királyi Helytartó Urat, hogy „igazságot és kegyelmet, nem törvényt" alkalmazzon. Mert „ki tudja, nem leend-e ezen egyetlen lépésök szerencsés fordulatot adó aggodalmas helyzetünknek?" Jó polgárok, hű és bátor hazafiaknak tekintik őket, „kik a mi rokonszenvünket egészen kiérdemelték", fejeződik be a felirat.

Ugyanezen napon Mészáros Lázár hadügyminiszterhez is „megkeresést" küldött a bizottmányi ülés, melyben a kegyelem előterjesztése mellett jelentik, hogy egy hónapra már biztosították a század ellátását, majd ezt követően kéri a központi ellátást.

Máramaros megye az alábbi (Várady Gábor által szerkesztett) körlevelet intézte az ország törvényhatóságaihoz:

Kedves Atyámfiai! Barátaink!

A „Württembergi király" nevét viselő huszárezrednek galicziál Mariámpolban szállásolva volt egy százada. Hónszerelem s annak tudata által vezetette, hogy a haza veszelyben van, összeesküdött, s a tisztelt a velők jövetelre kényszerítve, Lenkey János kapitány vezetése alatt kebelbéli Sziget városba érkezett a legjobb rend, s a legnagyobb lelkesedéssel.

Ez a tény röviden.

Midőn tudatnok, hogy az érintett századot őtalmuk alá vetjük; az e tárgyban a Nádor ő Fenségéhez intézett alázatos fölrásunkat azon hazafiai körelemmel mellékeljük (...) alá, miszerint Önök ezt hason fölrásunkkal támogatni sziveskedjenek.

Kelt 1848. évi Szentiván hó 2. s több napján Sziget városban tartott képviselői bizottmányi üléstünkben.

Máramaros megye Közönsége

Vécsey Agoston és Répássy Mihály őrnagyok, 1848. május 31-én Stanislauból keltett levélben arról tájékoztatják Pogány alispánt, hogy a század, mely „a katonai törvények minden kötelekeit önkényesen szétszaggatva, a legközelebbi katonai parancsnokságnak, mint szökevény foglyok, általadassanak." (Répássy rövidesen maga is a honvédség soraiban küzdött a szabadságért. Pákozdnál már ő vezényelte ezredét.)

Máramaros megye 1848. június 6-án válaszolt a levélre. Ebben közölték, hogy „megkeresésüket semmi részben sem teljesíthetjük", mert az a megye lakosságának álláspontja, hogy a huszárok „mint hű polgárok, inkább hódoltak a hon magasztos szeretetének, mely a polgárban feledteté velők a katonát, mint a szigorú hadi törvényeknek." Ezért nem tekintik őket hitszegőknek, hanem tettüket, „mint polgári magas erényt és jeles hazafiságot, mellyel mint magyarok és hű polgárok, a már szentesített polgári törvény rendelkezéneik hódolni tartoztak."

A törvényhatóságokhoz intézett körlevélre Bereg megye, Hajduböszörmény, Nyíregyháza, Gyula, Eger, Zilah, Bártfa, Nagyszombat és a Kikindai kerület azonnal válaszolt és közölték, hogy Máramaroshoz hasonlóan, ők is megtették a lépéseket. Közben a császári katonai hatóságok intézkedtek, hogy „szökevények” módjára járhasanak el a huszárszázaddal.

Bechtold „főtábornagy, a cs. kir. kassai osztályparancsnok, „Kassa, június 4. 1848.” leiratában arra utasítja a Hartmann ezred 2. zászlóaljának parancsnokságát, bírja rá a századot „a rögtöni ésszerű visszatérésre”, mert csak ezáltal nyerhetnek kegyelmet.

A kassai parancs vétele után Piatelli-Treuenstein őrnagy igen udvarias hangú levelet írt „Cs. k. kapitány zádorfalvi és Lenkei Lenkey János úrnak, a Württembergi király nevét viselő 6. huszárezrednél. Helyben.” Ebben arra kéri, hogy minden tekintélyét latba vetve, bírja visszatérésre a századot, mert csak így remélhetnek „kegyes bánásmódot.”

Mínt hogy a huszárok következetesen kitartottak, a szigeti császári helyőrség le akarta fegyverezni őket, de a megye vezetősége értesítette Piatelli őrnagyot, hogy a század ügyét felsőbb helyre terjesztette. Másrészt „a megye a huszárokat oltalma alá vette”. Ezért az őrnagy június 10. válaszlevelében elfogadta a megye határozatát. A lefegyverzés elmaradt.

Mészáros Lázár hadügyminiszter „Buda-Pest, június 5. 1848.” levelében Máramaros megye közönségét arra kéri, hogy „az említett századnak kellő élélmzéséről és alkalmazásáról czélszerűleg gondoskodják.”

A megye alispánjához június 11-én küldött levelében leszögezte a hadügyminiszter: „Bármilyen ösztönből, bármilyen czélzattal követte legyen el bűnös merényletét” a század, a büntetés alól nem vonhatja ki őket. Egyelőre azonban, míg „a bűnös tény indokait szigorú nyomozás útján világosságra hozza”, megvárja a legfelsőbb királyi határozatot.

A leirattal egyidejűleg Piatelli őrnagy hivatalosan értesítette Máramaros megye vezetőségét, hogy „vizsgáló bizottmány állani fog 1 őrnagyból, 1 hadiügyvédből, 1 főtisztból a főhg. Ferdinánd czredcsből, kik rövid időn megérkeznek” (Schönberger őrnagy és Földváry kapitány volt a vizsgáló biztos.) Mínt hogy ez az eljárás nyugtalanságot keltett a lakosság körében, „1848-ik évi Szentiván hó 26-ik és 27-ik napján kir. kor. Sziget városban tartott bizottmányi ülés” újójag felirattal fordult a hadügyminiszterhez.

Bevezetőleg leszögezik meggyőződésüket, hogy a miniszter „nem fogja a magas erényű polgárokbán a vetkes katonákat megbüntetni.” Majd így folytatja:

„Nem látjuk ugyan Önnek, Hadügyminiszter úr, érintett leveléből azt, hogy a század egyéneire halál várákoznék, de igen azt, mi süjtőbb a halálnál. Egy századnak ezredétől, melyet katonáskodása első pillanatától fogva büszkén emlegetett, elszakítani s más idegen ezredhez beosztani: ez a száműzetéssel rokon, a mi az erkölcsei halálánál semmivel sem jobb.” A megye azonban megoldást javasol, mégpedig: „Méltóztassék Ön, Hadügyminiszter úr e századot erős összetartásban együtt hagyva, az Újvidéken főzöndült lázító és lázadó csoport ellen küldeni... Vagy állíttassék e század az alakítandó nemzeti lovas honvédség élére. Nincs üdvösebb hatás egy hadseregre nézve, mint elszánt férfiak bátor példaadása. Es e század nyugodt kedéllyel dobna oda életét, mihelyt a hon védelméről leendone szó... Mert e század a haremazon az mind a hű polgár, mind a jó katona nevet dicsőségesen ki fogja érdemeini.”

A felsőbb feliratok, valamint a vizsgáló bizottság kiküldése annyira elmérgesítette a helyzetet, hogy a Máramarosszigeten állomásozó Hartmann ezredbeli császári katonák vérszemet kaptak, és nyilvánosan is hitszegőknek, szökevényeknek nevezték a huszárokat, akik július 1-én nagy ünnepély, zene és a nemzetőrség kíséretében, „a magyar gyalog katonasággal” együtt tették le az esküt az új alkotmányra. A huszárok nem hagyták magukat, és július 2-án tettelesen vettek elégtételt a sértőkön. Ezért Lenkey, az éppen ülésező megyebizottságot kérte meg, hogy a nagyobb bajelkerülése érdekében, helyezték át máshová a századot. Ez meg is történt, és a Lenkey-század július 5-én Viskre vonult át.

Időközben hírek érkeztek a megyébe arról, hogy a hadügyminiszter a csatatérré fogja vezényelni a századot, miért is újabb felirattal fordultak hozzá. A július 17-én kelt felirat és a miniszter rendelete keresztektek egymást. A felirat azonban olyan történelmi értéktétetet tartalmaz Lenkeyről és katonáiról, hogy az szó szerinti idézést igényel.

Hadügyminiszter Ur!

Mindenfelől érkeznek hozzánk a testvér megyéktől s városoktól megnyugtató válaszlevelek, miszerint a Lenkey kapitány százada ügyében a Nádor ő fenségéhez intézett fölvilágosítást következében, hasonló fölvilágosítást igyekeznek támogatni. Ez a mellett, hogy megnyugtató bennünket, megszerző nekünk azon édes tudatot is, miszerint számításunk, midőn hitük, hogy ez ügyben föllepésünk nagy visszhangra isálанд a hazában, nem vala homok-alapra emelve.

E meggyőződés igényt ad nekünk egy lépéssel előbbre haladni még, s kötelességünk szerint megenni azt, mit e tárgyban jónak s üdvösnek vélünk.

Lenkey kapitányt s Fiáth főhadnagyot, kik a legveszélyesebb pillanatokban a vezéreltük alá bizott századot el nem hagyva s engedve az őket kényszerítő közvetítések felvitásának, erős karokkal ragadták meg, mielőtt e hazába érkeztek, s katonai fegy kemény fűkét, s nem engedve azt, hogy a század homlok-egyenest rohanjon a veszedelmibe, vagy az erkölcsi süllyedés tévutalra tántorodjék, a mi szilárd lelkű vezérek nélkül bizonyítva megtörténczék vala, önállások, katonai jó hírok kockázatásával is elhatározták magukat e század jó s bal szerencséjét férfiasan megosztani, — ily egyéneket, álljanak bár azok a polgári vagy katonai pályán, kiemelés nélkül hagyni lehet.

Lenkey kapitány s Fiáth főhadnagy kebelünkbe érkeztek első pillanatától óta a század legenyességével a legszigorúbb fegyet a legemberibb bánásmóddal párosítva éreztették; polgári körünkben szelíd, művelt, megelőző társalgások a férfhoz illő derek viseletük által mindnyájunk szeretetét s tiszteletét méltán kiérdemelték; s midőn tudjuk, hogy sikani:os helyzeteknél fogva némely részről megtámadásoknak s tán üldözéseknek is leendőnek kitéve; minden egyes polgárt, annyival inkább a haza ügyében érdemeket szerzett férfiakat védeni köteless állásunknál fogva nem mulasztjuk el Őnt, Hadügyminiszter Ur, hazafüli bizalommal megkérni, miszerint e két jeles bator és lelkes férfúra különösen most, midőn minden, hozzájuk hasonló egyén nagy nyereség a hazának, magas filyelmét kiterjesztetni, őket pártolni s érdemök szerint, mihamarább leendő, előléptetéseket eszközölni méltóztatsek.

Kelt. 1848. évi július hó 17. s többi napjain kir. kor. Szigetvárosban tartott képv. bizottmányi ülésünkben.

Máramaros megye Közönsége

A hadügyminiszteri rendelet (Buda-Pest, július hó 16.) tudtul adja Máramaros vármegyének, hogy a „Würtenbergi király nevét viselő huszárezred egyik százada Máramaros vármegyéből Szegedre költözendí.” „Utaznak a kincstár költségén Viskró, Huszton, N. Szöllösön, Halmin, Szatmáron, Dobon, N. Károlyon, Mezőgyánon, Sarkadon, Gyulán, Csabán, Orosházán, Vásárhelyen át Szegedre. Azután tovább b. Bechtold Fülöp altábornagy tervezése szerint, július 20-dikától augusztus 7-dikéig.”

A történelmi hetek záróakkordja a megye feliratára küldött hadügyminiszteri válasz:

Máramaros Vármegye közönségének

Buda-Pest, július hó 31. 1848.

Folvó hó 17-dikéről 2464. sz. alatti feliratára van szerencsém Önöknek röviden a következőkben válaszolni.

Sehol az erény a kitűnő egyéni jellemnek biztosabb s hamarábbi jutalomra nem várhatnak, mint a hadi pályán; annyival is inkább tehát, hogy a feliratokban érintett Lenkey százados s Fiáth főhadnagy a hazaszeretet által tévútra vezetett századjokká; együtt az alvudéki, lazadók ellen leküldve vannak, s így elég alkalommal leendő érdemeiket nevelni s magokat jutalomra és előléptetésre érdemessé tenni: biztosítom a megye közönségét, ha úgy igénylik a körülmények, Lenkey százados s Fiáth főhadnagy iránt méltányos elismerésemet nyilvánítani el nem mulatom.

Hadügyminiszter:

Mészáros Lázár

A századot nem osztották be más ezred kötelékébe, mindvégig a *Würtenberg huszárok* nevet viselte a szabadságharc alatt.

*

A Lenkey század története tragikus és dicsőséges emberi sorsok gazdag tárháza. Lenkey tábornok elborult elmével az aradi várbörtönben halt meg. A század főhadnagya *Fiáth Pompejus*, a század tiszteletére adott fogadási ünnepségen, a máramarosszigeti Pomona kertben mondotta, hogy belőle nem lesz Cézár, mert úgy érzi, hogy az első csatában el fog esni. Úgy is lett! A századot haza indító Harsányi Bálint őrmester isaszeg halottja. És a huszárok közül is sokan áldozták életüket a szabadságért. Történetük azonban Világossal nem ért véget.

Lenkey „Fringia” vésetű kardját máramarosszigeti barátainak hagyta emlékül, melyet a család *Ivan Ivanovics* cári őbester segítségével mentett meg az osztrákok elől. Később *Vizváry Gyula* színművésznek ajándékozták az ereklyét tiszteletük jeléül.

Bőr András huszárkaplár a szigeti gyerekek kedvence volt hatalmas alakjával, kifent bajuszával. A vihar elültével pedig Máramarosszigeten telepedett le a század katonája, *Berger Imre*. 1906-ban bekövetkezett haláláig vezette a *Lenkey huszár c.* vendéglőt, s mindig büszkén elevenítette fel a dicső haditényt.

A vendéglő nemcsak romantikus történelmi jelkép volt, hanem a századforduló idején mindinkább erősödő munkásság gyülekező helye. 1905. október 15-én a Lenkey huszár belső termében alakult meg a kőművesek első helyi szakszervezete, melynek elnöke *Moldován Sándor*, titkára *Abrugyán Mihály* lett.

1906. május 1-én itt gyülekeztek a munkások, akik békés menettel vonultak át a városon, mellükön piros jelvényel és felirattal: *Jogot a népnek!* Néhány hét elteltével, május 25-én sztrájkba léptek a szigetkamrai sóórlómalom munkásai, akik sérelmeik orvoslását, béremelést követeltek, „nem különben kívánjuk a rendes 10 és fél órai munkaidő bevezetését.” A munkások a vendéglő udvarán rendezték be sztrájkanyagukat s mindaddig nem vették fel a munkát, míg sztrájkjuk sikerre nem vezetett. Támogatták őket a bútóripari munkások és a nyomdászok. Május 27-én a vendéglőben alakították meg a szabómunkások is szervezetük helyi csoportját.

Berger Imre, volt Lenkey huszár még megérte a munkások első győzelmét. Amikor 1906. augusztus 23-án meghalt, munkások kísérték koporsóját annak az embernek, aki idős korában is bátran vállalta, hogy az új eszmék harcosai az ő házából induljanak útjukra. Mindannyian a történelmi múltból merített forradalmi erőt, bizonyosságul annak, hogy a Lenkey-huszárok valóban kiérdemelték *Kossuth Lajos* elismerését. A polgári forradalom vezéralakja példaképp állította őket a külföldön tartózkodó magyar katonák elé, mert: *Megmutatták az utat, miként kell cselekedni.*

Dr. Kovácssy Zoltán

Orlai Petrics Soma Hódmezővásárhely

Vásárhely azon kevés számú, ritka helységek közé tartozik, ahol *Petőfi Sándor* nem járt. Diákkorában, vándorszínészként, katonaként, de kirándulóként sem fordult meg a Hód-tava partján. Szakadt, poros csizmáinak nyomát nem tisztelhetjük emléktáblával. (Legfeljebb némi közvetett kapcsolatról beszélhetünk, ha arra gondolunk, hogy a vásárhelyi *Török Károly*, a magyar folklór úttörő gyűjtője barátjának mondhatta *Petőfi Zoltánt*.) De ha ő maga nem is fordult meg Vásárhelyen, egy arcképet hosszú ideig itt őrizték. Az *Orlai Petrics Soma* (1822—1880) által festett egész alakos ábrázolás barátjának, rokonának, pápai lakótársának, a neves történelmi festőnek Vásárhelyhez fűződő — talán nem eléggé ismert — kapcsolata révén 1850 körül került városunkba, s az 1930-as évekig maradt itt.

A halványuló emlékü Orlai Petrics — akit közvéleményünk főleg csak *Petőfi* rokonaként, s arcképének festőjeként tart számon —, ez az igen tehetséges, de szerencsétlen sorsú alkotó, történelmi tárgyú nemzeti festészetünk egyik megalapítója volt. Első jelentős munkáját, a *Szent István* ébredését (más néven *Szent István és a gyilkos*) még 1848 elején fejezte be. A szabadságharc bukása után, az önkényuralom évében alkotta nagy műveit, a II. Lajos holttestének megtalálása, a Búcsú csata előtt, a Kazinczy és Kisfaludy

első találkozására című képeit. (A legelsőt *Székely Bertalan* azonos című közismert munkájánál tíz évvel hamarabb.) Hatalmas vásznaival ugyanazt a célt kívánta szolgálni, amit *Erkel* a zenéjével, *Arany János* a verseivel: a nemzeti érzés ébrentartását.